

HALKBİLİMİ AÇISINDAN GELENEK, TURİZM VE İCAD EDİLMİŞ GELENEK BAĞLAMINDA AYVALIK ŞEYTAN SOFRASI ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU

Çalışmamızın konusunu Ayvalık Şeytan Sofrası örneğinden hareketle icat edilmiş gelenek veya “yapay gelenek” (invented tradition) ve onun geleneksel yapısı oluşturmaktadır. Konumuza geçmeden önce genel olarak “gelenek kavramı”¹ üzerine tespitlerde bulunmak konumuzu daha anlaşılır kılmaya açısından yararlı olacaktır.

Halkbilimi bağımsız bir ilmi disiplin olarak kabul edildiği 19. yüzyıl başlarından günümüze kadar yapılan yüzlerce sahasını tanımlama teşebbüsünde değişmeyen temel kavramlardan birisinin hatta birincisinin “gelenek” kavramı olduğu yaygın olarak bilinmektedir. Ancak gelenek kavramının analitik bir kategori olarak kabul edilmediği yada ele alınışını gözden geçirdiğimizde “gelenek” kavramı sadece ülkemizde değil başka ülkelerde de daima söz konusu edilmesine ve halkbilimi çalışmalarındaki önemine rağmen yakın zamanlara kadar üzerinde yeterince durulmamış ve tanımlanmamış olduğu görülmektedir.

Bu hususu örnekleyecek olursak, 1950’lerde A.B.D.’nin en önde gelen ve dünyaca tanınmış halkbilimcisi olan Stith Thompson geleneği halkbiliminin temel veya köşe taşı olarak gördüğü halde herhangi bir tanım yapmaktan kaçındığı görülmektedir. Thompson’a (1951: 11) göre “gelenek öyle bir köşe taşıdır ki folklor terimi altında ele aldığımız her şeyin içinde yer almaktadır.”² Dahası ve belki bundan da çarpıcı olanı, Dan Ben-

Amos’un işaret ettiği gibi Halkbilimi’nin bugüne kadar yapılmış en geniş sözlüğü olan “*Funkı Wagnalls Standart dictionary of Folklore and Mythology*”de dahi doğrudan “gelenek” kavramını ele alan bir maddenin olmayışıdır. (Ben-Amos 1984: 98). Bu tespite karşılık aynı sözlükte yer alan tanımların muhteva analizini yapan Francis Lee Utley’in (1961) vardığı sonuç sözlükte yer alan tanımlamalardaki kavramlar arasında “gelenek kavramından daha hakim olan hiçbir kavramın olmadığını”³ şeklindedir. Bu da bize “gelenek” kavramının analitik bir kategori olarak halkbilimi çalışmalarındaki yeri ve önemini göstermektedir.

Nitekim Dan Ben Amos (1984) “gelenek” teriminin Amerikan halkbilimi çalışmalarında “bilgi” (lore), halk kültürünün temel prensibi (canon), “süreç” (process), “malzeme” (Mass), “kültür” (culture), soyut bir dil sistemi (largue) ve “icra” (performance) gibi birbiriyle irtibatlı olmakla beraber aynı zamanda da farklı olan yedi kavramı karşıladığını ortaya koymuştur. Aynı çalışmada halkbilimi araştırmalarında malzeme veya metin merkezli halkbilimi paradigmalardan bağlam veya icra merkezli paradigmalara geçişle beraber teorik ele alışlarda veya bakış açılarındaki değişimlere ve bunların ortaya çıkıp gelişme süreçlerine de dikkat çekilmekte ve bilgi verilmektedir.

Buna göre gelenek teriminin 19. yüzyıl başlarından itibaren yakın za-

manlara kadar sadece “bilgi”, “temel prensip” bir anlamda “töre” karşılamak mümkün görünen “temel prensip”, “malzeme” ve Antropoloji eğilimli halkbilimcilerin kullanımıyla “kültür” kavramları doğrultusunda düşünüldüğünde “gelecek” modernleşmenin “modernity”nin karşıtı olarak kullanılmış ve “değişme”nin (change) karşısında “değişmezlik” (stability) kavramını temsil eder halde kullanılmıştır. Bu kavramsal nüanslarıyla gelenek üzerine yapılan çalışmalarla hedeflenen ve ortaya konulan son tahlil de, bir toplulukta yer alan ve kuşaklar arasında aktarılan geleneksel sosyal değerlerin bir indeksinden öteye geçememiştir. Hele Darwin ve takipçilerinin ortaya koyduğu evrimci paradigmaya karşı çıkanların ve özellikle de Durkheimist veya sosyal determinist yaklaşımın takipçilerince bir dönem toplumsal değerlerin veya geleneklerin adeta bir buzlukta yer alan gözler gibi toplumun içine dökülmek ve şekillenmek mecburiyetinde olduğu değişmez sistem veya mekanizma olarak düşünülmeye yol açmıştır. Öte yandan Darwinist veya evrimci paradigmanın takipçilerinin düşüştüğü ifrat noktası da, “tabii seleksiyon” veya “doğal eleme” kavramlarının doğrultusunda geçmişten “modern zamanlara” aktarılagelen geleneklerin geçmişin kalıntısı “survival” olarak değerlendirilmelerine neden olmuştur.

Ancak, “gelenek” terimi ile “süreç” ve “icra” kavramlarının karşılanması Saussure’un dilin gramatik yapısının soyutluğu ile konuşmanın o yapının uygulanan veya icra edilen kısmı ayırımından hareketle Roger D. Abrahams’ın (1968) ve Dell Hymes’in (1975) öncülük eden çalışmalarında ortaya çıkmıştır. Buna göre gelenek temel bir halkbilimi kavramı olarak, gelenekle düşünülen ve

uygulananın “zaman içinde yer alan tarihsel bir kök olmaktan ziyade sosyal hayat içinde”⁴ düşünülen ve uygulanan bir “süreç” olduğunu ve süreçte tasavvur edilen bir geçmişten veya gerçek olan geçmişten seçilenlerin ve onlarla meydana getirilenlerin netice itibariyle adları yapıları ne olursa olsun zaten gelenek olacağını ileri sürmektedir. Bu bağlamda gelenek devamlı yeniden yaratmaları içeren bir süreçtir. (Handler 1984: 287).

Roger D. Abrahams ise “Bir geleneğin veya türün tam anlamıyla tahlil edilebilmesinin ancak onun hem malzemesi ve hem de icra edilmesini organize eden sistemin elementlerinin çalışmasıyla” mümkün olabileceğini ileri sürer ve dikkatleri geleneğin “icra” (performance) boyutuna çeker. “İcra” kavramını ise “folklor unsurlarının hayata kavuşturulması alışkanlığa dayalı olarak meydana gelen ve bu hale özel eylem” olarak tanımlamaktadır. Dan Ben Amos’un (1984: 122-23) tespitlerine göre bu tanım R. D. Abrahams’ın daha sonraki çalışmasında (1977) yansır ve bu çalışmanın doğrultusunda gelenek şöyle tanımlanabilir. Gelenek, başarılı bir icracının müsait bağlam veya durumlarda; icra ettiğinde kendisine önceki kuşaklardan edinilmiş olarak kılavuzluk eden kalıp yahut şema (pattern) ile tema ve şekillerin stoklandığı soyut bir kurallar ve semboller sistemidir.

Gelenek kavramı Halkbilimi çalışmalarının yanısıra başta Antropoloji ve Sosyoloji olmak üzere diğer sosyal ve beşeri bilim disiplinleri bakımından da önemli bir yere sahiptir. Bu sahalarda gelenek kavramına dair kabul ve tanımlamalarına burada girmeyeceğiz ancak işaret etmemiz gereken önemli bir husus gerek yukarıdaki tanımlamanın ortaya çıkış sürecinde olsun ve gerekse onun bir

alt basamağı olan ve konumuzu teşkil eden "icad edilmiş gelenek" (invented tradition) kavramının ortaya çıkışında sosyal ve beşeri bilimler arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur.

İcad edilmiş gelenek kavramına karşı metin merkezli paradigmaları savunan Amerikan halkbilimcilerin tavrı başlangıçtan 1970'lere kadar R. Dorson'un meşhur "fakelore" (sahtebilgi) veya "sözde bilgi" tanımlamasında da açığa vurulduğu şekilde olumsuzdur. Bu tür yaratmaları halkbiliminin kapsamı içinde ele almazlar. Ancak, 1970'lerden sonra ortaya çıkan gelişmeler neticesinde "halk" tanımının değişmesi ve "bağlam" ve "icra" kavramlarının ön plana çıkarak oluşan yeni kuramsal çerçeve içinde Alan Dundes'in halkbilimi çalışmaları'nın yeryüzünde ilk akademik kürsüye kavuşmasını sağlayan Kalevela'nın bile Dorson'un ifade ettiği anlamda gerçekte bir "fakelore" olduğunu ortaya koymasından sonra Amerikan halkbilimcilerin "icad edilmiş gelenek" kavramına bakış açıları değişir.

Öte yandan Avrupa'da Alman halkbilimci Hermann Bausinger'in 1960'ların başında yayınladığı ve geniş ilgi uyandıran çalışmasından (1961) itibaren "icad edilmiş gelenek" konusuna bakışı Amerikan halkbilimcilerinden farklıdır. Sosyolojik paradigmaya daha yakın olan ve Halkbiliminin Hitler dönemindeki uygulamalarına tepki duyan Hermann ortaya çıkış bağlamından yakın zamanlara kadar halk kültürünün ulusal kimliğin oluşmasındaki rolü üzerine yapılan vurgunun gereğinden fazla olduğunu ve halk kültürü çalışmalarında ağırlığın insan davranışlarını anlayıp analiz etmeye verilmesi gerektiği kanaatindedir. Herman'a göre halkbilimi insan davranışlarını anlayıp tahlil etmenin bir yoldan başka bir şey değildir.

Hermann'ın yaklaşımı halkbiliminin erken dönemlerinden itibaren kendisine kadar "folkloru" sanayii öncesi toplum hayatı yaşayan ve teknolojik değişmelerin etkilemediği bölgelerdeki neredeyse tamamen tarım toplumuna ait yaşayış olarak kabule devam eden bakış açısından tamamen farklıdır. O sosyal gerçeklikler ve onların dışavurumlarında kullanılan kültürel formlar arasında karşılıklı bir etkileşim görür. Özellikle sanayii toplumu ve onun kendine özel şartlarından kısa süreli de olsa kaçma duygusu ve bu duygunun ortaya çıkardığı bir olgu olan turizmin neticesi olarak henüz tarım toplumu hayatı yaşamakta olan yörelerdeki halk kültürünü de ihtiyaç ve isteklerine göre şekillendirdiğini tespit etmiştir. (Hermann 1990).

Hermann'a göre turizm hareketinin sanayi toplumu öncesini yaşayan yörelerde aradığı "orjinallik ve el değmemişlik"tir. Bu bağlamda turizmde etkilenen yörelerde folklor ürünlerinin kendi doğal bağlamlarında olduklarından daha da fazla hatta mümkün olduğunca pazarlanabilir olmasına çalışılmaktadır. Bunun için yörenin doğal bağlamından farklı olarak folklor ürünlerini turizme yönelik olarak üretenden hedefi mahalliliği veya etnik yapıyı gösteren yahut turistlerce öyle kabul edilen imaj, figür veya stillerle donatma üzerine yoğunlaşmaktadır. Dahası bu tür gelişmeler sadece maddi kültür ürünleriyle sınırlı olmayıp modernleşmeyle beraber müzik, halk oyunları, masallar ve efsanelere varınca ya dek sözlü kültür ürünleri dahil folklor pazarlanabilir bir eşyaya dönüşmektedir. Turizmin meydana getirdiği bu tür sosyal ve kültürel dönüşümlere uğramış bir bölge halkı adeta turistlerin orada görmek istediği kimliği normal yaşantısının yanısıra yaşatmakta ve gerektiğinde turistlere karşı takınmaktadır.

Balıkesir'in Ayvalık ilçesinde ünü ülkemiz sınırları aşmış turistik bir cazibe merkezi olan "Şeytan sofrası" halk kültürümüzde böyle bir icad edilmiş geleneği temsil etmektedir. Şeytan Sofrası, Ayvalık İlçe merkezine 10 km uzaklıkta Sarmısaklı yarımadasının en yüksek tepesi üzerinde kurulmuştur. Bu tepenin zirvesinin 4-5 yüz metre karelik bir düzlük olması ve çanağı andırması nedeniyle mahalli kültürdeki gerçek adı 1968 yılına kadar adı "Çanaktepe"dir. İTÜ'nün bir Güneş tutulmasını en yakın takip edeceği yer olarak 1965 yılında bu tepayı seçmesi yörede o güne kadar çobanlardan başka pek kimsenin dikkatini çekmeyen bu kuş uçmaz kervan geçmez teppeyle yörede yaşayan başkaları da ilgilenmeye başlar.

Bunlardan birisi ödünç aldığı bir motosiklet ile buraya güç bela ulaşan Muvaffak Girginkardeşlerdir. Muvaffak bey'in "Çanaktepe"nin civarı ayaklar altında bırakan fevkalade güzel manzarasından ve grup vaktinin güzelliğinden bahsettiği yörenin turizmini geliştirmeye çalışan zamanın Ayvalık Kaymakamı, bir işletmeci olan Muvaffak Girginkardeşler'i orada bir turistik gazino açmaya teşvik eder ve özel idare marifetiyle kendisine her türlü kolaylığı sağlayarak ikna eder. Kıs zamanda yol açılarak gazino inşa edilir. Muvaffak Girginer burayı "ıssız bir dağ başında" olmasından kinaye olarak "Şeytan Sofrası" olarak adlandırır. Daha da ilginç ve orjinal kılabilmek için tepenin neredeyse dört bir yanını çeviren uçurumlar üzerinde bulunan 1,5 metre uzunluğunda yarım metre genişliğinde bir kaya oyuğunu su ile doldurur ve üzerini bir kafesle çevirerek "şeytanın ayak izi" olarak adlandırır ve "dilek kuyusu" olarak ilân eder. (Girginkardeşler 1998).

Elde edilen netice ve ekonomik başarısı o denli büyüktür ki Şeytan Sofrası yolu üzerinde olan Murat Reis Tatilköyü adlı bir başka turizm işletmesi sınırları içinde olan bir tepayı "Melek Sofrası" olarak adlandırır da 5-6 yıllık bir uğraşından sonra bu çalışmadan vazgeçer.

Ancak, "Şeytan Sofrası" sahip olduğu tabii güzelliklerin yanısıra Muvaffak Bey'in adeta Hermann Bauisnger'in tahlilini okumuşcasına turistlerin aradığı orjinaliteyi ve o güne kadar şeytanlardan gayrının el değmemişliği vurgulayan adı ve Türk halk kültüründe son derece yaygın olan taş kesilme motifiyle irtibatlanan ve söz konusu el değmemişliğin somut simgesi haline gelen "şeytanın ayak izi" ve kısa bir sürede bununla ilgili olarak uydurulmağa başlayan efsaneler sayesinde her geçen gün daha çok insan tarafından ziyaret edilir.

"Şeytanın ayak izi" işlevsel bakımdan birkaç değişik işlevi yerine getirdiği görülmektedir. Bunlardan birincisi yukarıda işaret ettiğimiz ve oluşturulan "sistemin uyum ve ayarlamalarını karşılaması" (Nirun 1990: 259) bakımından "Şeytan Sofrası" gibi dikkat çekici bir ismi lütünleyen ve onun kılabilirdiği kadar "gerçekçi" yapan ve somutlaştıran işlevidir. Ancak bu bağlamda "Şeytan"ın Türk halk kültüründe taşıdığı "olumsuz" değer nedeniyle "mevcut sistemin uyum ve ayarlamalarını azalttığı gözlenebilen sonuçlara" (Nirun 1990: 260) yani "karşı işlevlere de sahiptir. Şeytan Sofrası'nın kurulduğu ilk yıllarda burayı ailesiyle ziyaret eden Gelibolu Kaymakamı'nın eşi, çocuklarının "Şeytanın Ayakizi"nin yanında ayağının kayıp düşerek kolunun kırılması üzerine eşine "Sana ben böyle şeytanlı meytanlı yerlere bizi götürme tekin değildir" demedim mi!" (Girginkardeşler 1998) diye çıkışması karşı

işlevlere bir örnek olarak verilebilir. Fakat karşı işlev oluşturan unsurların azlığından olmalı ki “şeytanın ayak izinden dilek” dilemek gibi bir garabet rahatlıkla hayatiyetini devam ettirebilmiştir. Hiç şüphesiz bunda yukarıdakiler kadar rahatlıkla tanımlanıp gözlenemese de mevcut olan “gizli işlev”lerin (Nirun 1990: 261) de rolü büyüktür. Bu konuda bazı işlemecilerin ifadesine göre çalışanlarının en azından bir kısmının giderlerinin karşılayan ekonomik girdinin neticesi olarak “şeytanın ayak izi”ne gösterilen ilgi ve ihtimam daha doğru bir ifadeyle bu fenomeni ayakta tutma gereği yer almaktadır.

Dilek kuyusu olarak da adlandırılan “şeytan’ın ayak izi”ne para veya taş atarak dilenen dileklerin garip bir tesadüfle bazılarının gerçekleşmesi turistik gayelerle açılan ve icad edilen bu geleneğin yöreye dışardan gelen insanlar arasında tabii bir gelenek olarak kabul edilir. Zamanla Türk halk kültüründeki diğer adak adama usullerimizden olan ağaçlara çaput bağlama geleneğinin de Şeytan Sofrası’nın uçurumları üstünde bitmiş bulunan sakızlık ve çitlenbik ağaçlarına çapıt bağlanması suretiyle kendiliğinden oluştuğu görülür. Aynı şekilde Şeytan Sofrası yakınlarındaki hazine arayıcılarının vaktiyle su yollarını ve haznesini bozduğu metruk bir çeşmenin kaynak suyunun da “şeytanın suyu” olarak adlandırılıp sisteme eklendiği görülmektedir. Ancak sisteme eklenenlerin pazarlanabilir niteliklerinin daima ön planda oluşu Hermann Bausinger’in kısmen yukarıya aktardığımız (1961) tespitlerini doğrulayıcı mahiyette oluşu dikkat çekicidir.

Modernleşme ile başlayan ve folklor ürünlerini kendi doğal bağlamlarının dışında bir pazarlanabilirliğe iten turizm

hareketine “folklorizm” (folklorism) veya “folklorismus” adı verilmektedir. İlk başlarda gelip geçici olarak düşünülen ve yeterince dikkate alınmayan bu husus zaman içinde kendi “otantığı”ni ortaya çıkardığı ve tabii bağlamı içindeki bünyeye uyum sağladığı görülmektedir.

Sonuç olarak her geçen gün daha da yoğun turistik bir ilgiye maruz kalan ülkemizde halı ve kilimlerde işlenen nakış ve motiflerden renklerle, tek tip veya standart hale gelen yöresel yapma bebeklere ve Şeytan Sofrası örneğinde gördüğümüz taş kesilme motifi ve efsanelere, birbiri ardınca “otantik” olarak üretilen her vilayete has halk oyunları ve kostümlerine aynı şekilde türkülerine, yiyecek ve içeceklerine derleme kastıyla yaklaşırken yukarıda özetlediğimiz yapının Türk halkbilimcilerince dikkate alınması gerektiği kanatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Abrahams, Roger D. 1968. “Introductory Remarks to Rhetorical Theory of Folklore” *Journal of American Folklore* 81, 145-
- Abrahams, Roger D. 1977. “Toward an Eanacment-Centered Theory of Folklore” içinde *Frontiers of Folklore* (ed.) William Bascom, Colorado: Westview Press.
- Bausinger, Hermann. 1990. (ter.E. Dettmer) *For Culture in a World of Technology*. Bloomington: Indiana University Press.
- Ben-Amos, Dan. 1972. “Toward a Definition of Folklore in Context.” içinde *Toward New Perspectives in Folklore* (ed.) A. Paredes ve R. Bauman, Austin: University of Texas Press. s.3-15; Türkçe tercümesi için bk. M. Ekici (1997) *Milli Folklor*, S.33, s.74-87.
- Ben-Amos, Dan. 1984. “Seven Strands of Tradition: Varieties in Its Meaning in Ameri-

can Folklore Studies." **Journal of Folklore Research**, c. 21, sayı 2/3 sayfa 97-131.

Girginkardeşler, Muvaffak. 1998. Yaşı 65, işi işletmeci, eğitim durumu lise mezunu olan kaynak kişiyle 2.5.1998 tarihinde Ö. Çobanoğlu tarafından telefonla yapılan görüşme notları.

Handler, Richard ve J. Linnekin. 1984. "Tradition, Genuine or Spurious." **Journal of American Folklore** vol. 97, No 385, s. 273-290.

Hymes, Dell. 1975. "Folklore's Nature and the Sun's Myth." **Journal of American Folklore** 88: 468-469.

Nirun, Nihat ve C. Özönder. 1990. "Türk Sosyo-Kültür Yapısı İçinde, Âdetler, Örfler, Görenekler, Gelenekler." içinde **Milli Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler**, Ankara: AKM, s. 251-264.

Thompson, Stith. 1951. "Folklore at Mid-century." **Midwest Folklore**, s.1, sayfa 11-17.

Utey, Lee Francis. 1961. "Folk Literature: An Operational Definition." **Journal of American Folklore**, 74: 193-206.

NOTLAR

- 1 "Gelenek" kavramını "töre, örf, âdet, anane, gelenek, görenek, mode ve heves" gibi bütün sosyal normaları içine alan veya kapsayan şemsiye bir terim olarak kullanıyoruz.
- 2 Aktaran (Ben Amos 1972: 8).
- 3 Aktaran (Ben Amos 1972: 8).
- 4 Aktaran (Ben Amos 1984: 116).

BİZE GELEN DERGİLER

AKADEMİK ARAŞTIRMALAR- Çaykara Cad. Nu: 20/ERZURUM • **ARIŞ**- Atatürk Kültür Merkezi, Gazi Mustafa Kemal Bulvarı Nu: 133 Maltepe/ANKARA • **ATACURT**- Kardelen mah. 353. Sokak Nu: 53 Batıkent /ANKARA • **AY IŞIĞI** -P.K. 88 İSPARTA • **AZERBAYCAN** -P.K. 165 Ulus/ANKARA • **BENGÜ**- Sezenler Sokak Nu: 4/12 Sıhıyye/ANKARA • **BİLGE**- AKM Başkanlığı GMK Bulvarı Maltepe/ANKARA • **BİLİG**- Taşkent Cad. 10. Sokak Nu: 30 Bahçelievler/ANKARA • **BİTİĞ**- Postbus 9642 2003 LP Haarlem/The NETHERLANDS • **BALKAN ÖĞRENCİ MEKTUBU**- Mithatpaşa Cad. 44/18 Kızılay/ANKARA • **CEM** - Zafer Mah. Ahmet Yesevi Cad. Nu: 290 Yenibosna/İSTANBUL • **DOĞU TÜRKİSTAN** - 58. Bulvar Cad. Nu: 130/1 34760 Zeytinburnu/İSTANBUL • **DOĞU TÜRKİSTAN'IN SESİ**- Millet Cad. Kuçuksaray Apt. 26/3 Aksaray/İSTANBUL • **DOST DOST** - Hatay Sokak 9/19 Kızılay/ANKARA • **EDESSA** - Halk Eğitim Yarı 2. Sokak Nu: 2/D Bahçelievler/ŞANLIURFA • **ERCİYES** - P.K. 218 KAYSERİ • **ERGUVAN**- Fatih mah. Bayraktar Sok. Nu: 17 SAMSUN • **FOLKLOR ARAŞTIRMALARI KURUMU BÜLTENİ**- Yeşilirmak Sok. 10/16 Sıhıyye/ANKARA • **FOLKLOR/EDEBİYAT**- Hatay Sokak, 9/19 Kızılay/ANKARA • **GENÇ ERENLER**- P.K. 515 Yenışehir/ANKARA • **GEREDE**- Straasburg Cad. Adalet Han Nu: 18/18 Sıhıyye/ANKARA • **HALKBİLİMİ**-ODTÜ Türk Halkbilimi Topluluğu-ANKARA • **İLESAM HABER BÜLTENİ**- İzmir Cad. 33/16 Kızılay/ANKARA • **JAS TÜRKİSTAN** - Almatı ş. 480043 Orbisat - 1. 19/19 KAZAKİSTAN • **JOURNAL OF FOLKLORE RESEARCH** - Indiana University Folklore Institute - Bloomington - Indiana/ABD • **KARADENİZ TEKNİK**- Bayındır 2. Sokak 59/7 Kızılay/ANKARA • **KARDAŞ EDEBİYATLAR**- P.K. 51. Ege Üniversitesi Bornova/İZMİR • **KARDAŞLIK** - P.K. 451 Sirkeci/İSTANBUL • **KEBİKEÇ**- Karanfil Sokak Birlik İş Merkezi 5/2 Kızılay/ANKARA • **KIRIM**- P.K. 162 Yenışehir/ANKARA • **ÖNCÜ EDEBİYAT**- P.K. 352 KAYSERİ • **SESLER-NİP** "Neva Makedonya" Birlik Redaksiyonu Mite Hacivasiyev-Yasmin bb 91000 Üsküp/MAKEDONYA • **SİVAS ALTINCI ŞEHİR** - Libya Car. Nu: 19 Kolej/ANKARA • **SIZE**- Klodfurer Cad. Servet Han 41, Kat: 3/33 Çemberlitaş/İSTANBUL • **SON DUVAR**- Olgunlar Sokak Nu: 36/13 06640 Bakanlıklar/ANKARA • **SOYDAŞ**- Necatibey Cad. 25/13 Kızılay/ANKARA • **ŞAFAK**- Korai 20 60100 Komotini/GREECE • **TÜRK DİLİ**- Türk Dil Kurumu Atatürk Bulvarı 217 Kavaklıdere/ANKARA • **TÜRK DÜNYASI İNCELEMELERİ DERGİSİ**- E.Ü. Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğü Bornova/İZMİR • **TÜRK FOLKLORU** - P.K. 69 81030 KIZILTOPRAK /İSTANBUL • **TÜRK YURDU**- P.K. 429 Kızılay/ANKARA • **TÜRKEVİ**- Postbus 58070-1040 HB Amsterdam/HOLLANDA • **TÜRKÜN SESİ**- Postboks 34 Cronland 0135 Oslo/NORWAY • **UZBEK TİLİ VE EDEBİYATI** - Özbekistan Fenler Akademisi Alişir Nevayî Namındaki Edebiyat İnstitüsü Tilşunashk İnstitüsü Taşkent/ÖZBEKİSTAN • **TÜRK LÜK BİLGİSİ** - Kıbrıs Cad. 32/5 06600 Kurtuluş/ANKARA • **TÜRK LÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI**- Süheyla Seçkin, Sait Paşa Cad. Postluoğlu Apt. Daire:3 SİVAS • **YENİŞEHİR SANAT**- Yenışehir Belediyesi ERZURUM • **YESEVİ** - P.K. 30 34490 Beyazıt/İSTANBUL • **VARLIK**- Hıyabanı Filistinî Şimalî, 151 Dr. Cevat Heyet Tehran/İRAN